

Några gamla spelkort från medeltiden /

Collijn, Isak,

61 A Br.

National Library
of Sweden

COLLISIV, I.

Pr. 4.

några gamla spelkort
från medeltiden.

Pr. 1.

(10)

Kungl. biblioteket

0 0000 000019961

NÅGRA

GAMLA SPELKORT

FRÅN MEDELTIDEN

THE
MORNING STAR
NEW YORK

h.k.
Hist.
(Bj)

NÅGRA GAMLA SPELKORT
FRÅN MEDELTIDEN

AF

ISAK COLLIJN

SÄRTRYCK UR JULDAGAR 1904

UPSALA
Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A -B.
1905

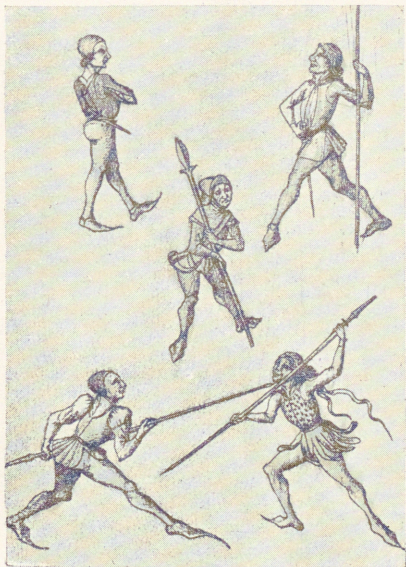

en betydelse, som gravvren ägde under medeltiden, var så stor, att den snarast kan jämföras med den roll, det tryckta ordet spelar i våra dagar. Det behof, som nutidsmänniskan har att i böcker och skrifter taga del af andras tankar, att följa med sin egen tids händelser eller fördjupa sig i gångna tiders tilldragelser, tillfredsställde medeltidsmänniskan genom betraktandet af en mängd små bilder, i hvilka hon återfann sin naiva af legender och sagor omspunna tankevärld, så full af fantasi och vidunderlighet. Med boktryckerikonstens uppfinning ökades i början än mera bildtryckets betydelse

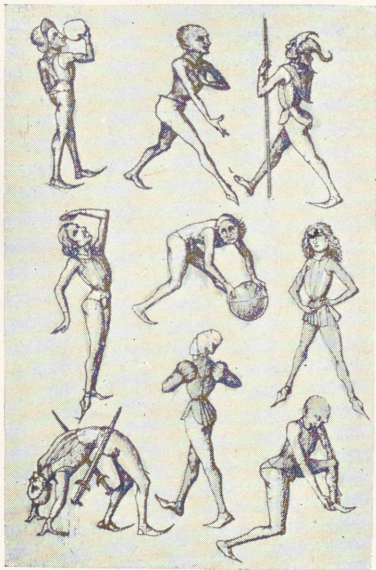
i stället för att minskas. Ty läskun-
nigheten gjorde denna tid inga stora
framsteg, men reproduktionsmöjlighe-
terna blefvo genom konstruerandet
af tryckpressen större än förut. Och
otaliga voro de skurna eller stuckna
blad, som mot medeltidens slut sprid-
des och funno en begärlig åtgång i
synnerhet bland de lägre samhälls-
klasserna. Våra dagars oljetryck
hafva här sin motsvarighet. Borgare
och bönder prydde väggarne i sina
hus och stugor med dessa blad, pil-
grimen hemförde från sina vallfärder
bilden af sitt skyddshelgon, som han
hängde ofvanför sin bädd, på års-
marknaden utanför kyrkan förvärfva-
des ständigt nya bilder . . .

Den grafiska konstens upprinnelse
och förhistoria är fortfarande insvept
i ett dunkel, som den moderna forsk-

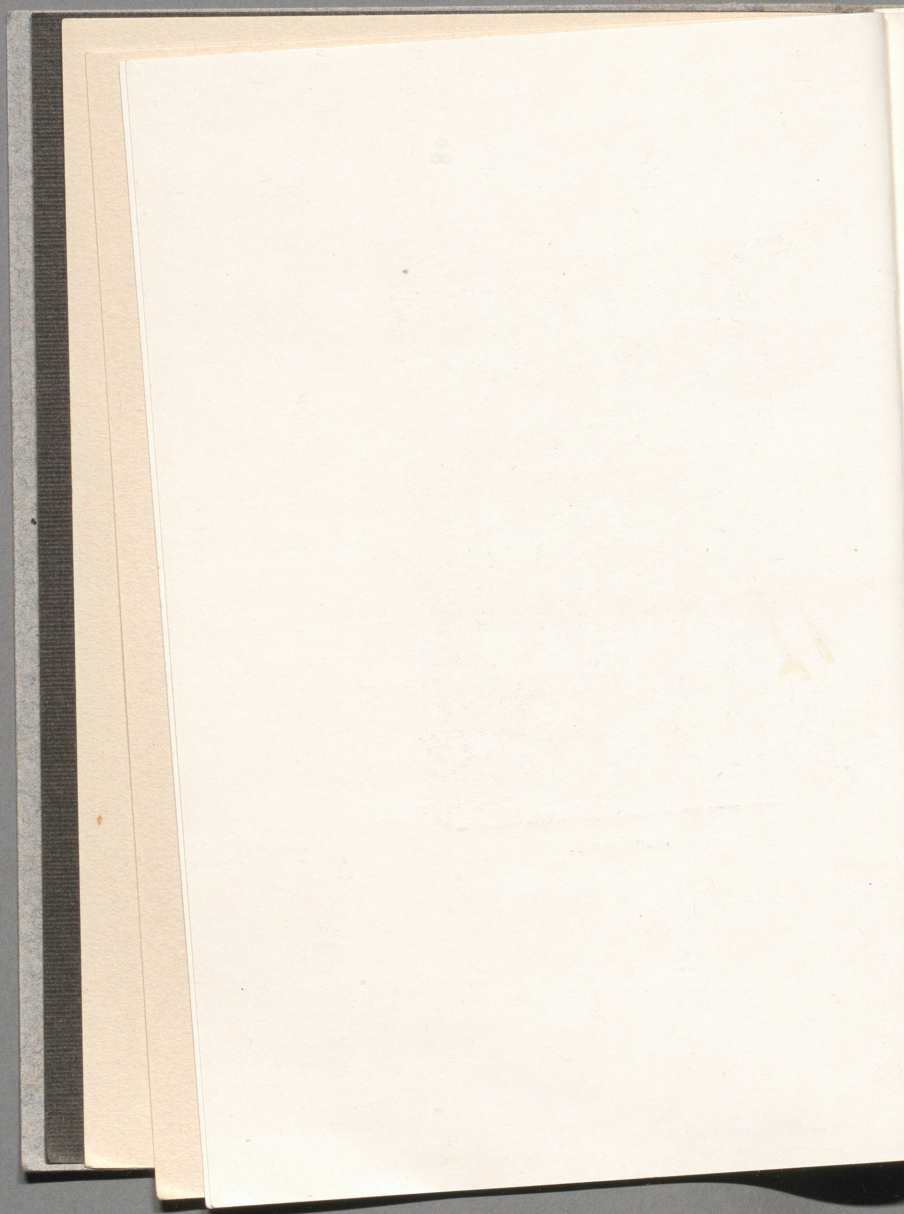

Människa 5.

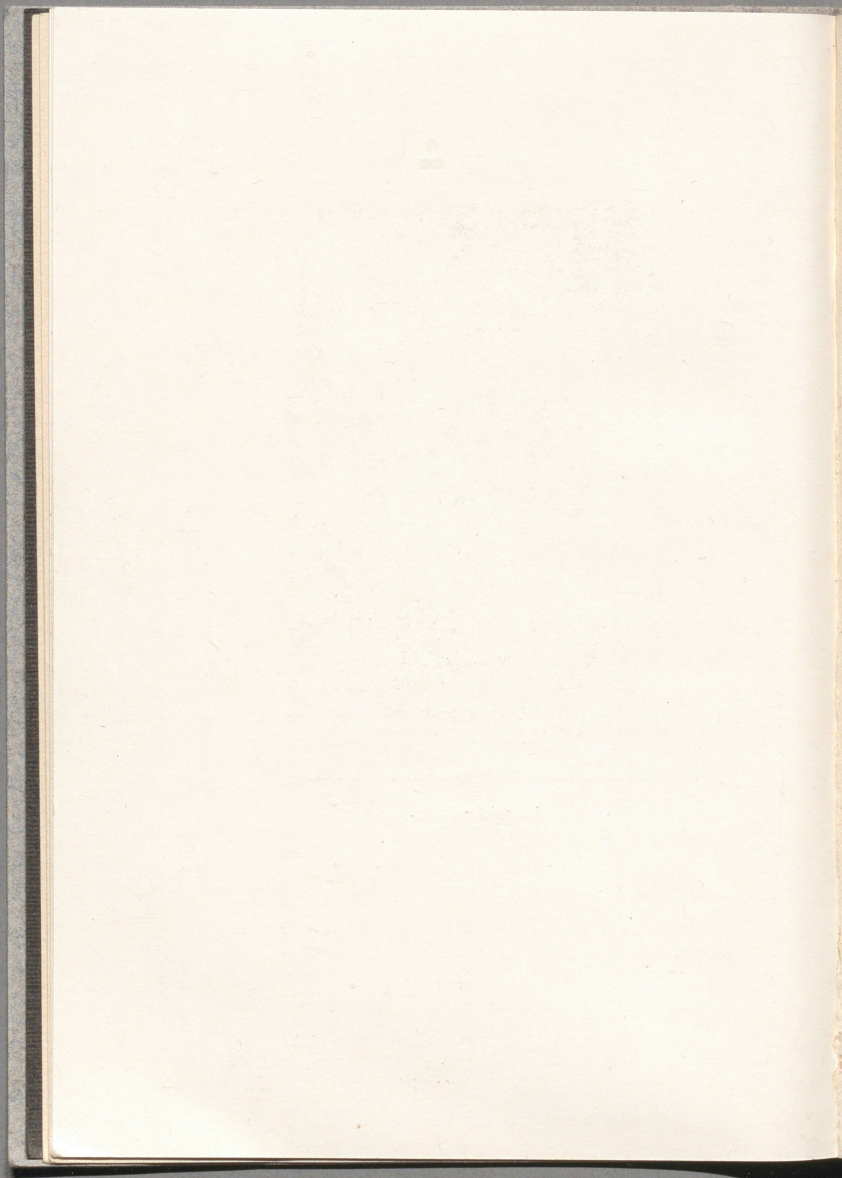

Människa 9.

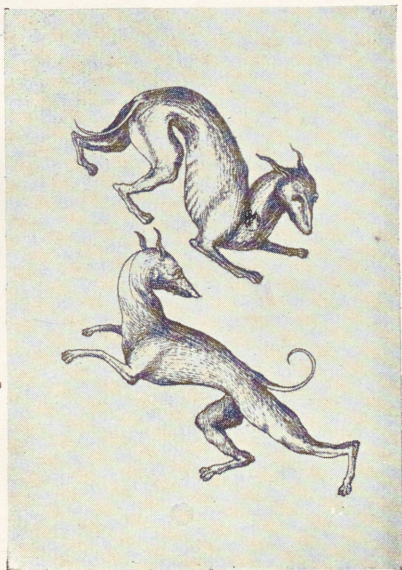
Människa kung.

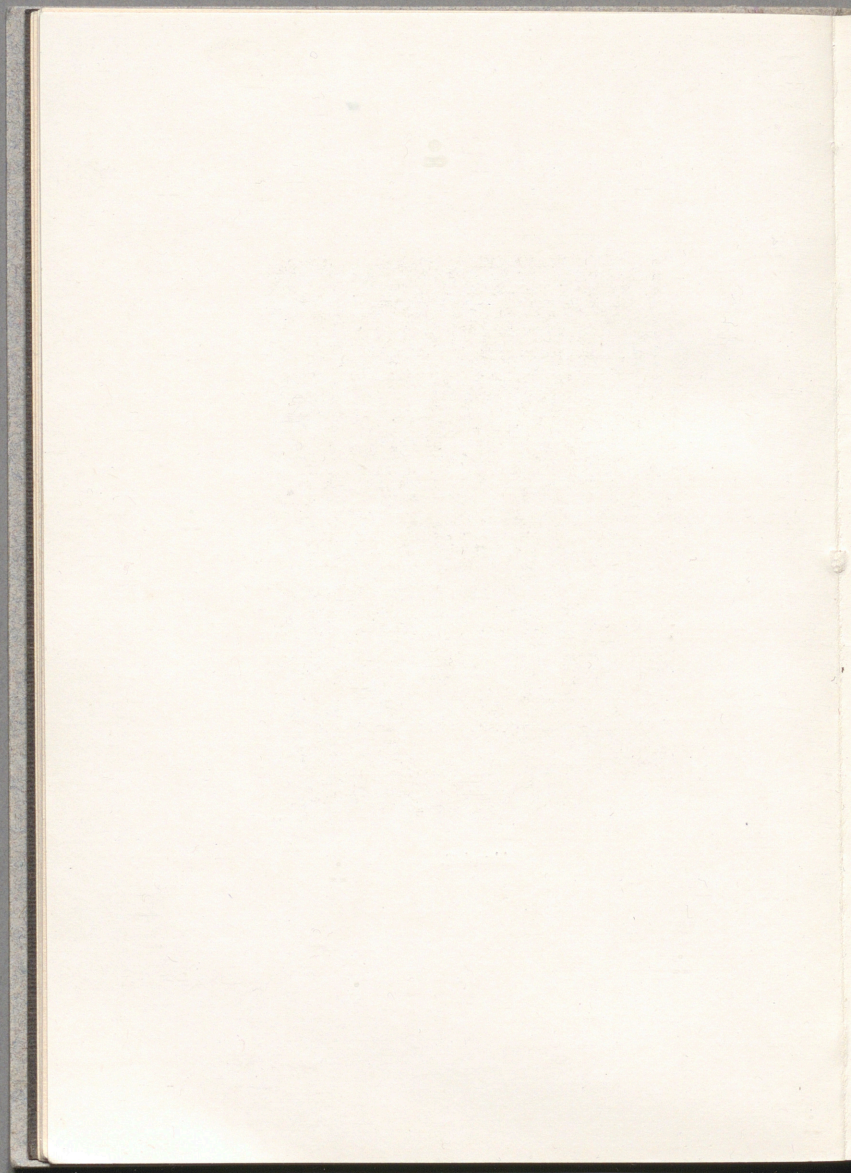
ningen ännu ej lyckats genomtränga. I Italien, där de sköna konsterna med ungrenässansen nyföddes, torde väl också grafikens vagga hafva stått, men äfven Tyskland har berättigade anspråk på att hafva gifvit upphof till denna konstart, som här mycket tidigt utöfvades. Man känner tyska träsnitt redan från slutet af 1300-talet, under det att kopparsticket framträder i Tyskland först mot midten af följande århundrade. Det äldsta daterade tyska kopparsticket, från 1446, är trettio år äldre än motsvarande italienska. Träsnittet behåller under hela 1400-talet, vare sig som enstaka blad, som illustrationer i inkunablerna eller samladt till s. k. blockböcker en jämförelsevis mera primitiv, mera utvecklade karaktär än kopparsticket. De fina skuggningar och mjuka linjer,

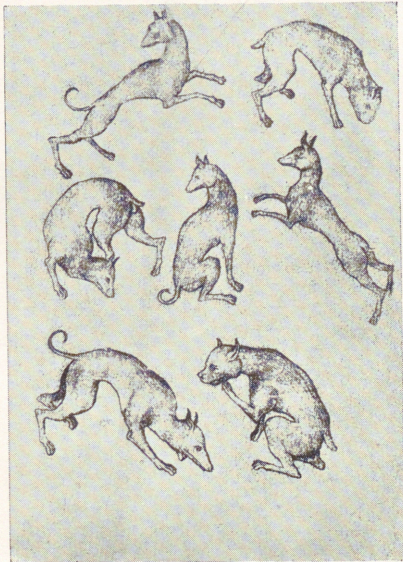
som grafstickeln frambringar på kopparplattan, kunna helt naturligt ej åstadkommas af träsnittets utöfvare. I de flesta fall var denne blott en simpel handtverkare, då däremot kopparstickaren oftast utgick från guldsmedernas krets, hvilka denna tid voro verkliga konstnärer. Det var också af en i guldsmedsyirket väl förfaren man, som boktryckerikonsten uppfanns, och de flesta af de äldsta boktryckarna hafva börjat sin bana som guldsmeder.

I dessa gravyrer återspeglar sig, som sagdt, den medeltida människans hela tankevärld. I denna tankevärld intog det religiösa elementet det största rummet, och af de till vår tid bevarade sticken är därför mer än hälften af religiöst innehåll: madonnan, Kristi lidandes historia, helgonens lif och

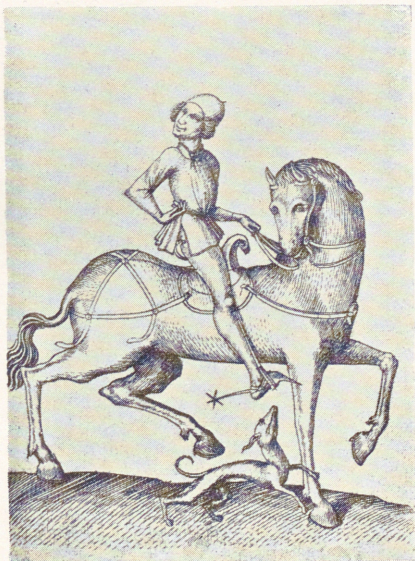
Hund 2.

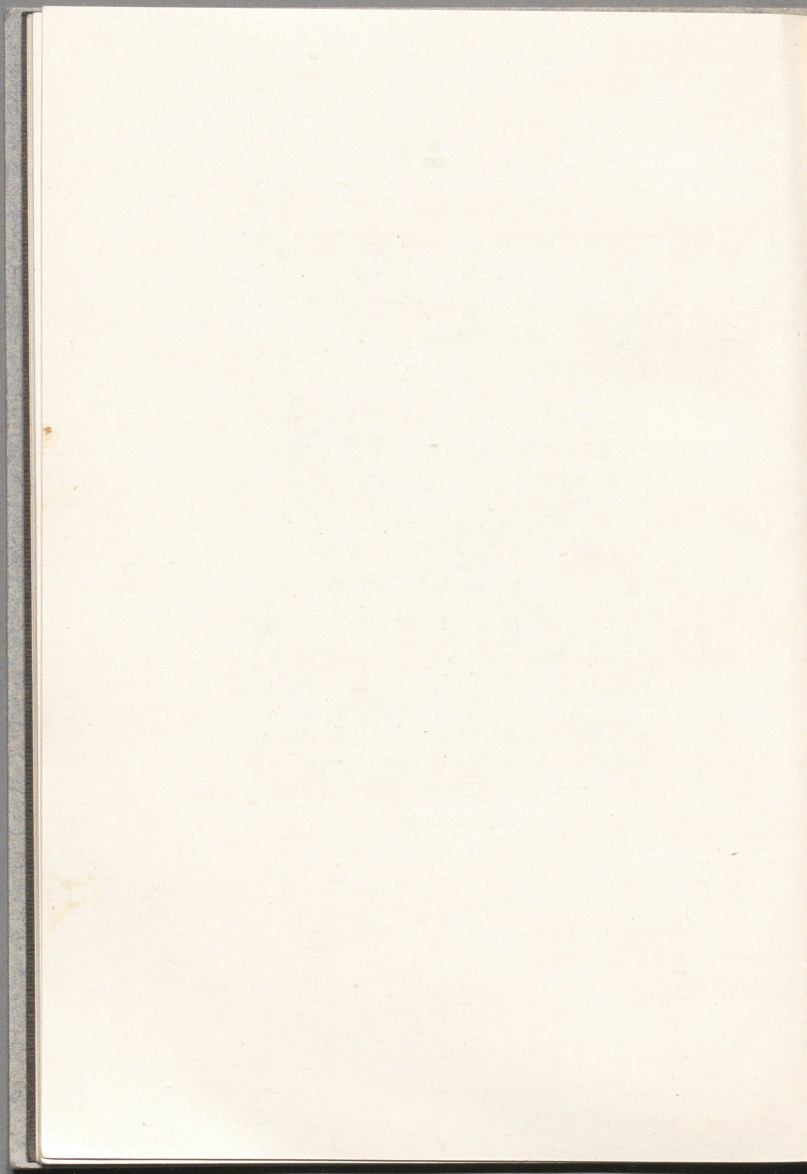

Hund 7.

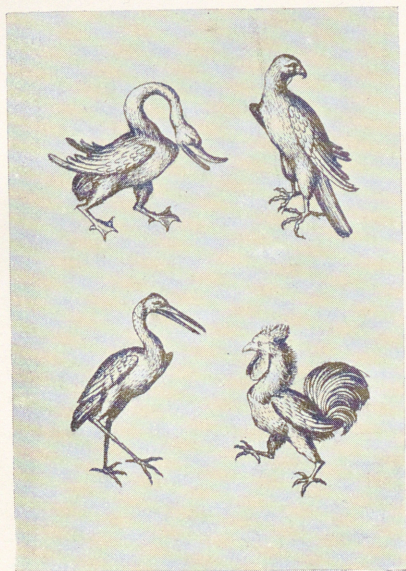
Hund knekt.

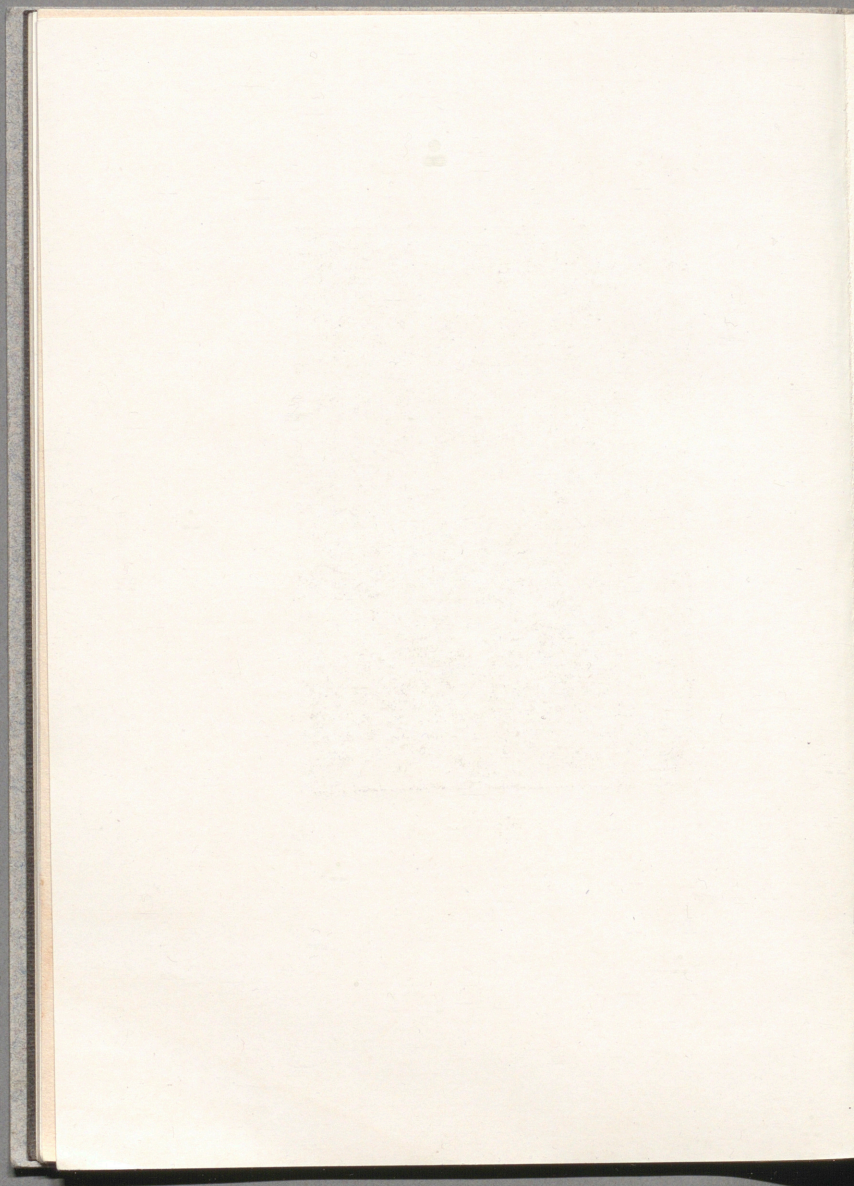
martyrernas plågor framställdes lika naivt som drastiskt. Äfven världsliga motiv togos, och sådana stick äro särskildt ur kulturhistorisk synpunkt af oskattbart värde. Vid sidan af husliga interiörer från borgarens hem och handtverkarens verkstad visa de oss turneringar och hoffester, bilder från de högre klassernas sällskapslif och förlustelser.

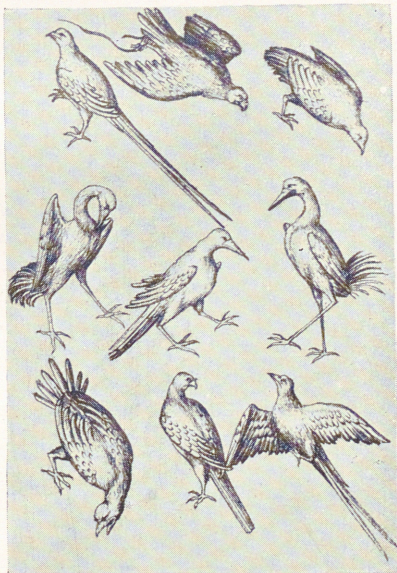
Det område, där emellertid den konstnärliga skaparkraften och variationsförmågan rörde sig⁸ friast, var kortspelets, så omtyckt under medeltiden och så nära förbundet med kopparstickets utveckling. De få till vår tid bevarade spelkorterna visa, att medeltidens kort voro verkliga konstverk, med hvilka våra dagars ej tåla någon som helst jämförelse. De mest berömda äro stuckna af den anonyma

mästaren E. S., den ryktbaraste af de äldsta kopparstickarna, grundläggaren af kopparsticket i modern mening och föregångare till Martin Schongauer och Albrecht Dürer. Han utmärkte sig icke blott genom sin produktivitet — man har beräknat de af honom stuckna bladens antal till öfver 300 — utan genom en högt utvecklad teknisk färdighet och genom stor konstnärlig kraft, hvilken särskildt gör sig gällande i hans på 1460-talet stuckna kortspel. Af mästaren E. S.' större kortspel, som ursprungligen bestod af 52 kort, har den berömde forskaren och kännaren af medeltidens gravyrer MAX LEHRS (Die Spielkarten dess Meisters E. S. 1466) återfunnit i olika samlingar 42, af hvilka vi här med benäget tillstånd meddela några afbildningar i förminskad skala.

Fågel 4.

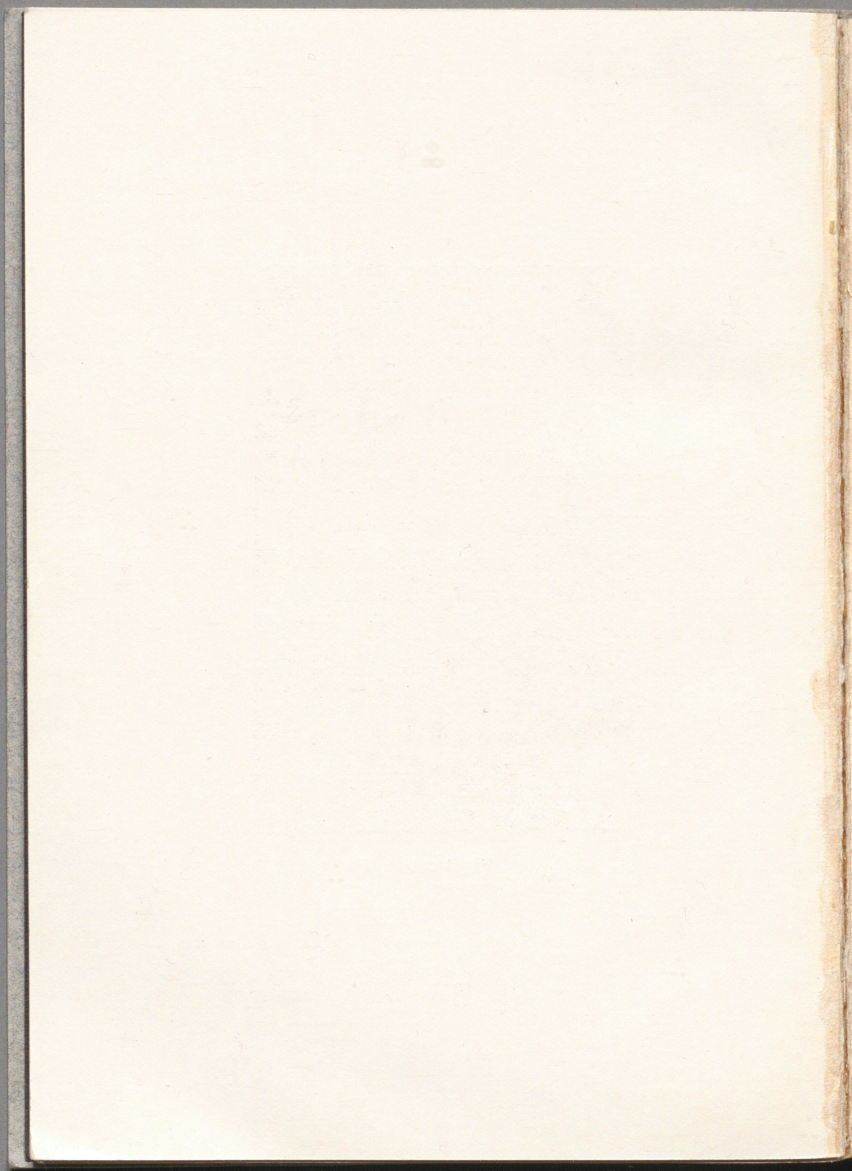

Fågel 9.

Fågel dam.

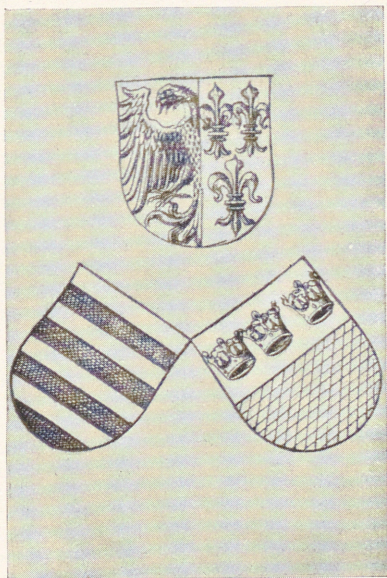
»Färgerna» bestodo den tiden af blommor, människor, djur, hjälmar, vapen, o. d., hvilkas sammanställning kunde växla i det oändliga. Vanligtvis utgjordes leken af fyra färger, till hvilka någon gång kom en femte för att gifva spelaren tillfälle att välja. I mästaren E. S.' större kortspel äro färgerna människor, hundar, fåglar och vapen. En annan anonym kopparstickare, mästaren P. W. från Köln, använde för sitt berömda runda kortspel rosor, aklejoj, nejlikor, papegojor och harar. Hvarje färg bestod af nio hackor och fyra figurer, mera sällan af tio hackor och tre figurer. Figurerna äro oftast afbildade till häst; i detta kortspel äro alla figurerna beridna.

I kulturhistoriskt hänseende är den första färgen, människorna, af största

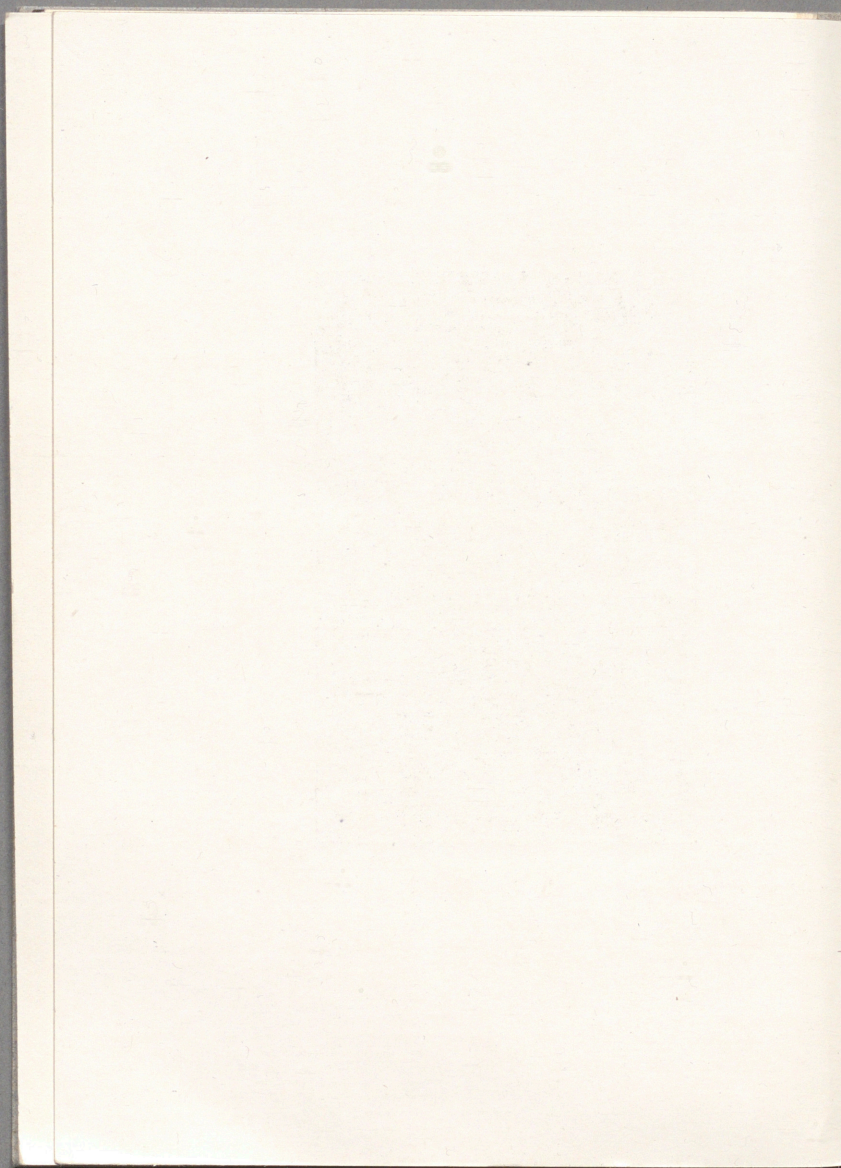
intresse. Här illustreras på ett förträffligt sätt den tidens klädedräkt. Af hundarne skulle nog några nu vara rätt svåra att hänföra till någon bestämd ras, men detta måste skyllas på konstnärens begär efter omväxling. Den vackraste färgen är otvifvelaktigt fågelfärgen. Lehrs säger med rätta, att dessa fåglar hvad teckningens djärfhet och skönhet beträffar närmast erinra om japanska målerier.

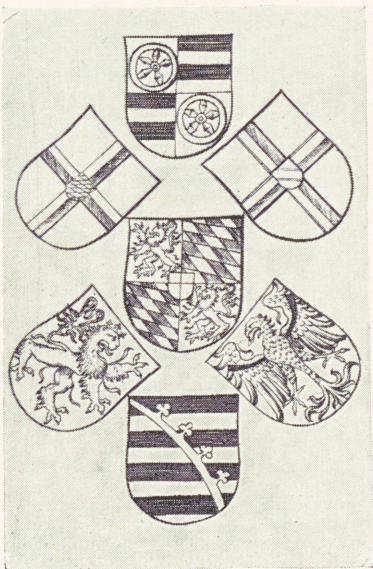
Medeltidens kort stå således, såsom synes, högt öfver våra schablonmässiga, rent af tarfliga kortlappar. Deras största intresse ligger i deras nära samband med uppkomsten af en konst-
art, som visserligen under sin första utvecklingstid var enkel och naiv men långt ifrån i saknad af charme.

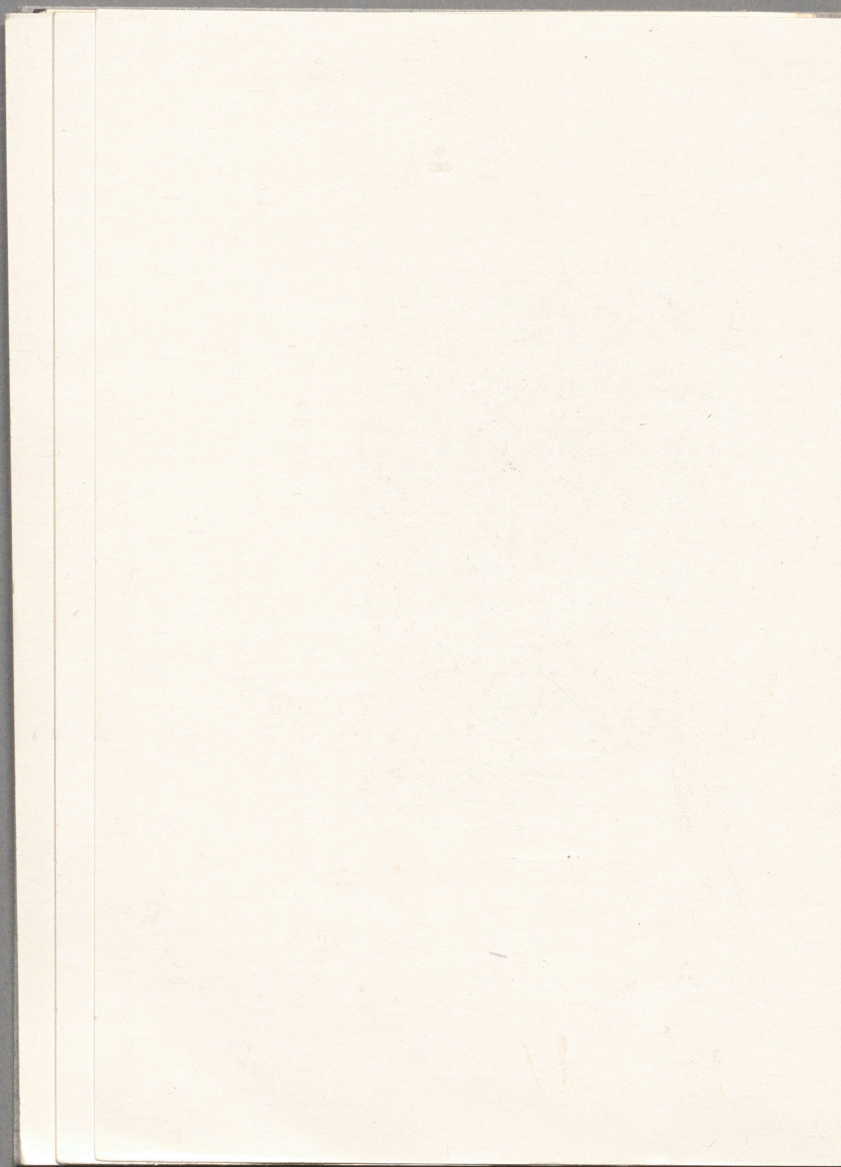

Vapen 3.

Vapen 7.

Vapen kung.

